

JAPON

Sortalde Urrutian Japon dogu garrantzi aundiko laterri bat, Europa'gaz eta Sartalde guztiagaz artu-emon asko euki dauana eta gaiñera laterri-artean beti garrantzi aundikoa izan dana. Ezagutu daigun barru-barrutik.

UGARTEAK

Asia'ren eta Japon'en bitartean Japon'go itxasoa dago eta ugartedi osoak 1 600 km.'ko luzerea dauka. Lau dira ugarte nagusiak eta orreitan 70 milloi biztanle dagoz.

Beste ogeta amairu ugarte txiakiago dagoz inguruan.

XIX eta XX gizaldietan nagusi izan zan Asia'n eta sortalde eta ego-sartalde dana bere menpean eukan. Garmendiak edo bolkan amatauak dira ugerten jatorria. Lur-ikarak eta itxas-ikarak ugari dagoz. Eta sei urterik bein izaten dira zoritxarrak

Mendiak baso aundiak dira eta ibaiak ugari dagoz, %15 baiño ez da landu leiken lurra, batez be itxas-ertzean. Emen bizi da jenterik geiena.

ERLEJIÑO

Iru erlejiño dagoz, batez be, Japon'en: Lenengoa izan dan sintoismoa munduko gauzak eta ildakoak gogoratzeko. Au da agintarien eta nagusien erlejiñoa. Bigarrena budismo lege-zalea, 572n urtean sartu zan Korea'tik. Kristiñauak be sartu ziran mixiolarien bidez eta India'tik eta Sortalde'tik Islamismoa be sartu zan.

Erlejiño-gaietan bigunak diran japonarrak eta ez dabe erlejiñorik aurrean erabilten.

Eleizetan ildakoen izen-olak ipinten dabez eta intzentua eskiñi. Otoitz egiñez arintzen dabe euren barrua.

Berreun milla leku santu, jainkoari eskiñiak, dagoz Japon guztian: Inari'k uzta ugaria dakar, Taisas ezkontzen jainkoa da, Konpira eta Suiten jainkoak itxasoan dabilzanak zaintzen dabez, beste batzuk aurrerapena ekarten dabe, edo gaisoak osatu eta idazteko lagundu. Erregea Jainkoa-gandik zuzen etorria da.

Budismoaren eleizak asko apaiñagoak dira sintoismoarenak baiño eta budismoa da legeak ekarri dauzana, elertia ta filosofia eta etxegintza ederra sortu dauzana. Bontzoak edo budisten abadeak erri-irakasle izaten dira.

Buda'ren irudi asko dagoz pagoda ederretan eta kanpoan. Kamakura'ko Budaren irudiak amabost m.'ko goie-rea dauka,

EDESTIA

Ez dakigu japonarren jatorria non dagoan. Kondaira batek diñonez, Zerutik jatsi zan jainko-talde bat ezpatakaz eta geziakaz eta arkaitz-zuloetan bizi ziran. Ondorengoak daukez Japon'en. Beste ipuin batek diñonez, Jimmu Tenno koreatarra izan zan lenengo erregea eta gure 200n.urtera arte agindu eban etxe orrek. Gero feudalismua sartu zan. Eta goi-maillako jaunak eukezan, eta be-maillan nekazariak eta merkatariak egozan. Gizaldi askotan agindu eban feudalismo onek.

Wang-In'ek sartu eban Txina'ko idazkerea, baiña Japon'ek guda asko izan dau Txina'gaz. 1860n. urtean Meiji jarri zan errege eta nekazariakaz samuraiak menperatu ebazan. Ipar-Amerikatarrak ekarri ebezan trenbi-deak, telegrafoak eta abar.

1894n. urtean guda garratza ezan eben Txina'gaz eta 1904n. urtean Errusia'gaz. 1914n. urteko lenengo guda nagusian Nazio Alkartuakaz bat egin eban Japon'ek eta lurralde asko irabazi ebazan inguruan.

ZELAKOAK DIRAN

Onak dira jostailuak egiten eta "ango andererik ederrenak" dirala esaten dabe. Olako jantziakaz jazten dira ango neskatxuak jaietarako, margo biziz apainduta. Eldu biur-tzen diranean margo gitxiago erabilten dabe eta ezkontzen diranean urdin-illun, berdezka eta baltzak diran jazkiak baiño ez dabez artzen.

Janpondarrak txera edo kortesi larregi agertzen ei dabe, baiña aldi batzutan itun be biurtzen dira. Olako aldakuntza daukaz bertako giroak be.

Erregeari eta aundiai maitasuna izaten seaskatik ikasten dabe.

Illargiaren bidean doa euren egutegia eta ortik ateraten dabe zein batzar egin eta zelako kimonoa jantzi eta zelako jakiak jan. Eskekoak be arro dagoz japonar izateagaz.

Batzuk feudalen ondoregoak dira, bigunak, leunak arpegi biribildunak, begiak itxi-antzean, betazal lodiak, zur eta ago txikia. Beste batzuk mongoliarren odolekoak dira, txikiak, indartsuak, azur gogorrekoak, narru baltza, matrail aundiak, begi-ertz zuzenak, zur txikia, ago aundia eta beko-ki igeskorra. Gaur guztiak artu dabez sartaldeko oiturak.

JAIK

Jaiak egiten zaleak dira: erlejiño girokoak eta alaiak, janketak, sariak, lagunak ikustera joateko, saltokiak itzi eta jolasteko egunak dira.

Jaietan jainkoa gurtzen dabe: eskuetan eroaten dabe eleiz-birak egiteko eta or egiten dabez samurai-dantzak, abadeak zaldi-gaiñean joaten dira, soiñu-joleak moztortuta, erritarrak jaietako jantziakaz., beste batzuk ezpatakaz eta danborrakaz.

Wasa jaia da ospetsuena: Agureak umeakaz eleizara joaten dira banbuzko age baten laranja daroela. Eta elei-za guztiak irrintzika amaitzen dabe.

Urte barri eguna be, gugaz batera, jai aundia eta aste biko jaia izaten da, erriak eta kaleak apaindu egiten dira, etxeetako ateak landaraz jazten dabez, atea soka sakratuaz itxiten dabe, gelan arrotezko opiltxu bi daukez, papel gorriak, abanikoak, algak, eta zorionaren irudi da Kagami-Motxi bat jartzen dabe. Kanean umeak kometakaz, neskak euren jokoetan, kaletan dantzariak eta soiñulariak, gurdi azkarrak. Argazkiak egiten munduko zaleenak dira.

Erregea ta erregiña oso aintzat artzen dabez eta euren berbaldia itzaltasunez entzun be bai. "banzai" deadarra egi-ñez.

SORTALDE URRUTIA

ETXEKO BIZITZEA

Etxeak ondo landuak dira, teillatuak ederrak eta askotarikoak, oiñetakoak beti atarian izten dabez, gero lurrean jesarten dira bazkaldarrak artzeko. Etxeko tabiak mobikorak dira eta orma lodietan zuloak daukez gauzak gordeteko. Berotzeko egur-ikatzeko labatxuak daukez

Bañu-gelan zipresezko otzi bat dago eta 40°ko urez beteten dabe.

Emakumeak oso langilleak dira etxean eta nekazari-tzan be egiten dabe lan. Algak batzen be ibiltzen dira.

Oso gitxi dira eskolatu bakoak. Goitik beera eta eskoi-tik ezkerrera irakurten dabe

Arratsaldeetan artu-bearrekoa da tea eta orduak igaroten dabez presatzen, atsedena da.. Eta emakumeak lorak apaintzen jakin bear dabe eta lore bakoitxaren esan-naia kontuan artu.

SOIÑUA TA ANTZERKIA

Lenagoko antzerkiak eta oraingoak eta erbestekoak ezagutzen dabez. Eta operak be entzun be bai, Carmen, Traviata...

Antzezleriak bide bereizia dauke antzokira sartzeko eta urteteko, jantzitegi ikusgarria eta nastetsua dauke, margo bizikoak beti. Emakumeen lan guztiak gizon-ekoak egiten dabez. Antzokiak bete-bete egiten dira.

Ager-tokiaren oiñean soiñulariak jartzen dira. Dantzak be izaten dira antzerki-ordez.

JOLASAK ETA KIROLAK

Burruka-jokoak daukez eta iñoz egunetan irauten dabe: Kanpo zabalean, zapizko zerupear, epailleak jazki bereiziakaz,, abanikua eskuan dala, Burruklariak 140 kilo-koak, ule luzeagaz, asteko gatza botaten da adiskidetasu-naren ezaugarri lez, irabazteko arerioa lekutik kanpora bota bear da.

Jiukitsu izkillu barik norberaren burua zaintzeko jokoa da, Txina'ko lamak sortua. Samurai'ak artu eben euren-tzat. Ortik atera da gero "judo": gorputzaren zatiak, batez be zanak, ondo jakin eta arerioa uste barik lurreratze-ko.

ABEREA

Oillar buztan-luzeak, iñoz zazpi m., asko dagoz, bara-tzetan orkatzak ugari, ainuak deritxen antxiñako japon-darrak lenengo artzaren billa ibiltzen dira eta aurkitzen dabe-nean gurtu egiten dabe, gero il, narrua kendu eta narru au agintariaren txabolan ipiñi. Gero jan egiten dabe "Artz Jainko" ori eskariak eginda. Gero azurrak txikitu senda-gai izateko.

Arraintzan be euren oikuneak daukez,

AZTIKERIAK

Japondarrak lur-ikaren bildur aundia dauke, orregatik dira aztikeri-zaleak, mamu ta deabruen bildurrez bizi dira eta sorginkeriak be sinisten dabez,

Lur-ikarea lurpean bizi dan arrain aundi baten buztan-kada dala uste dabe eta ildakoak egiten dabez gauza kal-tegarri asko.

Aztikerietan asko sartzen da Kit-tsu-ne dertxon piztia eta ipuin asko dagoz orreri begira. Azkonarrak ibiltariak

Japondar emakume bat, «deabruak uxatzeko» geza eskuan.

okerreko bidetik eroaten dabez, deabruak adarrak dauz, agin aundiak, bagietatik garra botaten dau, emakumeak arrapau eta mendietako zuloetara eroaten dauz, Tengu'k giza-aupegia eta egoak daukaz, gizonak arrapatzen dauz eta zentzuna galduta itzi, suzko bolaren bildur izaten dira, "San Telmo" ren sua ete da?

Aranondo batek urte askotan zaintzaille izan eban nagusia maite eban. Zartzaroan atzerriratu zanean, aran-ondoa zustraitik urten eta atzerriratu egin zan egaz joan-da eta bere nagusiaren etxe barriko baratzean landatu zan.

SARTALDEAGAZ ARTU-EMONAK

Japon lurralde aurreratua izan dan lez, artu-emon estuak izan dauz Europa'gaz eta Usa'gaz, eta artu-emon onein artean gogoangarrienak guda-aldietakoak izan dira.

Lenengo gudaldian sartaldekoakaz batera eta asko ira-bazi eban Japon'ek, lurralde askren jabe egin zan. Baiña munduko bigarren gudaldian ez eba olako zoririk izan, Alemania'rer ondoan jokatu eban eta Hitler bunkerrean il zanean, bizi-bizi egoan guda.. USA'tarrak guda ainbat lasterren amaitzea nai izan eben eta orretarako kizi-indar edo atomozko lerkai bi jaurti ebezan Japoz'en gaiñera, Hirosima'n bata eta Nagasaki'n bigarrena. Ondamendi ikaragarria izan zan, baiña gudak beingoan ikusi eban azkena.

OLAZAR'TAR MARTIN'EK